

*Ακολουθεί η ομιλία της **Λίτσας Φρυδά**, μέλους της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού «Σελιδοδείκτης», στην εκδήλωση παρουσίασης του **νέου κώδικα των οικογενειών της Κούβας** που πραγματοποιήθηκε στις **19 Νοέμβρη 2022** στην αίθουσα του Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων με κεντρικό ομιλητή τον πρόεδρο της Κούβας Αραμίς Φουέντε Ερνάντες.*

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω εκ μέρους του περιοδικού Σελιδοδείκτης για την εκπαίδευση και την κοινωνία τις εκδόσεις Διεθνές Βήμα για την πρόσκληση να συμμετάσχουμε σε αυτήν την εκδήλωση που αφορά στον νέο οικογενειακό κώδικα που ψηφίστηκε πρόσφατα στην Κούβα.

Ο «Σελιδοδείκτης», όπως αναφέρεται και στο κείμενο ταυτότητάς του, φιλοδοξεί να συνδυάσει την κριτική του σημερινού αστικού σχολείου με έναν ευρύτερο προγραμματικό λόγο για την εκπαίδευση και την κοινωνία στην κατεύθυνση της συνολικής κοινωνικής και μορφωτικής χειραφέτησης. Να ξαναφέρει δηλαδή στο προσκήνιο τη συζήτηση για το σχολείο και την κοινωνία των οραμάτων και των αναγκών μας, μια κοινωνία χωρίς ταξική εκμετάλλευση, εργασιακό μεσαίωνα και μορφωτική ανισότητα.

Υπ' αυτήν την έννοια, το παράδειγμα της Κούβας, δεν μας έχει αφήσει ποτέ αδιάφορους, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για τέτοια κοινωνικά ζητήματα ύψιστης σημασίας, που αναφέρονται στο ερώτημα ποια παιδεία και ποια κοινωνία θέλουμε.

Το υψηλό επίπεδο της παιδείας και της υγείας στην Κούβα, αλλά και για τα επιτεύγματα στον τομέα της επιστημονικής έρευνας, που βρίσκεται σε πολύ υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με την υπόλοιπη Λατινική Αμερική και Καραϊβική, ενώ σε πολλούς δείκτες είναι συγκρίσιμη και με τον αναπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο, αποτελεί μια εμπειρία η οποία κέντρισε το ενδιαφέρον μας και μας οδήγησε στην απόφαση να διοργανώσουμε πριν δυο χρόνια εκδήλωση με θέμα : «Εκπαίδευση και επιστημονικά επιτεύγματα του Κουβανικού λαού: Μια εμπειρία που αξίζει να συζητηθεί.». Αυτή η εκδήλωση έγινε με τη συμμετοχή της τότε πρόεδρας της Κούβας στην Ελλάδα κ. Ζέλμυς María Domínguez Cortina, Πανεπιστημιακού, που μας μίλησε για την Επιστημονική Έρευνα στην Κούβα και τη σύνδεση της με την Εκπαίδευση, της κ. Νατάσας Τερλεξή, μέλος του πολιτιστικού συλλόγου «Χοσέ Μαρτί», που έκανε μια ιστορική αναδρομή και μίλησε για τη σημερινή πραγματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος, και (μέσω Skype) της κ. Catherine Murphy, σκηνοθέτιδας, που μας μετέφερε την εμπειρία της από το γύρισμα του ντοκιμαντέρ «Η δασκάλα», το οποίο παρουσιάζει την-κινητοποίηση, το 1961, 250.000 χιλιάδων νέων ανθρώπων εθελοντών, στην πλειοψηφία τους νεαρών γυναικών, που διδάσκουν στις αγροτικές οικογένειες να γράφουν και να διαβάζουν, οδηγώντας μέσα σε ένα χρόνο στην εξάλειψη του αναλφαβητισμού στη χώρα, μέσα από ένα πρόγραμμα της επαναστατικής κυβέρνησης για την παιδεία.

Η αποφασιστικότητα των γυναικών να συμμετάσχουν από την πρώτη στιγμή στην επανάσταση γκρεμίζοντας σταδιακά τα εμπόδια που κληρονομήθηκαν από τον καπιταλισμό, έπαιξε κατά τη γνώμη μας σημαντικό ρόλο και στη διαμόρφωση των

συνθηκών εκείνων οι οποίες επέτρεψαν το νέο, κοινωνικό, αυτή τη φορά, επίτευγμα, της αναμόρφωσης και ψήφισης του νέου οικογενειακού κώδικα της Κούβας.

Παρακολούθησα με πολύ μεγάλο ενδιαφέρον την παρουσίαση του Πρέσβη της Κουβανικής Δημοκρατίας στην Ελλάδα αυτής της πολύ σημαντικής, κατά την άποψή μας, αναμόρφωσης του οικογενειακού δικαίου στην Κούβα, τόσο ως προς το περιεχόμενο, όσο και ως προς τη διαδικασία υλοποίησής του. Μπορούμε να διαπιστώσουμε από την ενημέρωση που έχουμε για αυτό το σημαντικό εγχείρημα, ότι ο αλφαριθμητισμός και η μόρφωση του λαού, βασικοί στόχοι και προτεραιότητες του αγώνα στην κουβανική επανάσταση, που συνδέθηκαν άρρηκτα με το ζήτημα της κοινωνικής απελευθέρωσης, η οποία αποτελεί τον σκοπό της επανάστασης, συνεχίζεται και σήμερα με τον ίδιο αμείωτο ενθουσιασμό και με την ενεργή συμμετοχή του κουβανικού λαού. Στις συζητήσεις που διήρκεσαν δύο χρόνια και αποτέλεσαν διεργασίες βάσης, στις γειτονιές των πόλεων και των χωριών, με τη συμμετοχή πάνω από έξι εκατομμυρίων Κουβανών, επιχειρήθηκε να δοθούν από τον ίδιο τον λαό απαντήσεις σε νέα ερωτήματα που θέτει κάθε φορά η κοινωνία, και τα οποία απαιτούν κάθε φορά επικαιροποίηση.

Το γεγονός ότι η κουβανική κοινωνία εμπλέκεται τόσο ενεργά σε τέτοια μείζονος σημασίας για την ίδια ζητήματα, πηγάζει προφανώς τόσο από το είδος της παρεχόμενης εκπαίδευσης, όσο και από την κοινωνική δομή που έχει διαμορφωθεί, μέσα από το επαναστατικό της πρόγραμμα, κομβικό σημείο του οποίου αποτελεί ο τρόπος διαμόρφωσης των ανθρωπίνων σχέσεων, από τις οποίες θα πρέπει να αποκλείεται η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, με σκοπό την κοινωνική χειραφέτηση.

Ο νέος κώδικας των οικογενειών της Κούβας έρχεται να μας θυμίσει ότι η επανάσταση είναι μια αέναη διαδικασία που καταγράφει διαρκώς την κοινωνική εξέλιξη και αφουγκράζεται τις νέες ανάγκες της κοινωνίας. Σχεδόν όλες τις πλευρές αυτού του νόμου τις ανέλυσε ο κ. πρέσβης και φυσικά δεν νομίζω ότι μπορώ να συνεισφέρω εγώ κάτι παραπάνω σε αυτήν την παράθεση των επί μέρους σημείων, άρθρων κλπ. του νόμου. Κρατώ όμως κάποια στοιχεία που νομίζω ότι θα συμβάλλουν στη συνέχεια σε μια διεξοδική συζήτηση.

Ως πρώτο σημαντικό στοιχείο, κρατώ το γεγονός ότι ο νέος αυτός "Οικογενειακός Κώδικας " αναγνωρίζει "πολλούς τύπους οικογενειών", αναφέροντας μάλιστα ότι αυτό που ορίζει την οικογένεια είναι μια σχέση που βασίζεται στην "αγάπη, τη στοργή, την αλληλεγγύη και την ευθύνη". Αυτό είναι που προσπαθεί να φέρει πιο κοντά ο κώδικας όσον αφορά τις οικογενειακές, με την ευρεία έννοια του όρου, σχέσεις και κατ' επέκταση και τις κοινωνικές. Σχέσεις δηλαδή που δεν διαμορφώνονται με βάση και με κριτήριο μια ιδιοκτησιακή αντίληψη, όπως συμβαίνει στις ταξικές κοινωνίες, αλλά με κριτήριο την αληθινή ισότητα μεταξύ τους που μπορεί να πραγματωθεί μόνο όταν πάψει η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, πάψουν δηλαδή η κάθε μορφής εξουσιαστικές σχέσεις.

Όπως ανέφερε και ο κ. πρέσβης, ο νέος κώδικας επιβεβαιώνει **"το δικαίωμα όλων των ατόμων να δημιουργούν οικογένεια, να παντρεύονται ή να συνάπτουν πολιτική ένωση και να υιοθετούν"**, από τα παντρεμένα ζευγάρια ανεξαρτήτως φύλου, μέχρι τους μονογονείς, τα παιδιά που μεγαλώνουν οι παππούδες ή οι γιαγιάδες ή άλλους συγγενείς. Δίνει στις "de facto ενώσεις" διάρκειας δύο τουλάχιστον ετών νομική υπόσταση ισότιμη με τον γάμο, μεταξύ άλλων, όσον αφορά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και κληρονομιάς. Επιπλέον, **ο γάμος και οι ενώσεις κοινού δικαίου από ζευγάρια του ίδιου φύλου** έχουν το ίδιο νομικό καθεστώς με αυτό των ετεροφυλόφιλων ζευγαριών.

Θέλω εδώ να αντιπαραθέσω συνοπτικά μερικά σημεία του νέου οικογενειακού Δικαίου το οποίο παρουσιάστηκε σε διαβούλευση το αντίστοιχο διάστημα στη χώρα μας και ψηφίστηκε από το ελληνικό κοινοβούλιο, χωρίς να εισακουστεί καθόλου η τοποθέτηση γυναικείων οργανώσεων, επιστημονικών ενώσεων και συλλόγων που σχετίζονται με κακοποιημένες γυναίκες και κακοποιημένα παιδιά, που επισημαίνουν ότι χρειάζεται μια νέα νομοθετική παρέμβαση που να μην αποτελεί πεδίο μάχης των δύο φύλων· που επισημαίνουν επίσης την ανάγκη να συγκροτηθούν Οικογενειακά Δικαστήρια στελεχωμένα με υπηρεσίες κοινωνικών λειτουργών και επιστημόνων ψυχικής υγείας οι οποίες θα βοηθούν το έργο των δικαστών και τη συγκρότηση ενός διακριτού Συστήματος Παιδικής Προστασίας.

Οι υπερασπιστές του ελληνικού νόμου παρουσιάζουν το νομοσχέδιο ως «μια ρύθμιση για να έχουν τα παιδιά και τους δύο τους γονείς» μετά το διαζύγιο. Ποιος θα είχε αντίρρηση σε αυτό;

Τα παιδιά είναι ευχής έργου να μεγαλώνουν με δύο γονείς, κυρίως όμως είναι καλό να μεγαλώνουν με ανθρώπους που τα αγαπούν, είτε αυτοί είναι οι φυσικοί τους γονείς είτε όχι, αρκεί να νοιάζονται για αυτά, και να τους προσφέρουν ένα περιβάλλον ασφάλειας μέσα στο οποίο να μπορέσουν να αναπτυχθούν ψυχικά και κοινωνικά. Και, φυσικά, αν θέλουμε να συζητήσουμε σήμερα το τι πρέπει να διέπει ένα σύγχρονο οικογενειακό δίκαιο, θα πρέπει να ξεφύγουμε από τη γονεϊκότητα ως τη δυάδα «πατέρας-μητέρα», και να συμπεριλάβουμε τις νέες μορφές οικογένειας, πάντα υπό το πρίσμα του συμφέροντος του παιδιού, αφού οι σχετικές έρευνες δείχνουν ότι συμφέρον των παιδιών είναι να μην μεγαλώνουν σε ιδρύματα!

Όλες οι φεμινιστικές οργανώσεις και όλοι οι επιστημονικοί φορείς που σχετίζονται με κακοποιημένες γυναίκες και κακοποιημένα παιδιά, έχουν τοποθετηθεί συγκεκριμένα και επισημαίνουν ότι νέος οικογενειακός νόμος της χώρας μας περιλαμβάνει ρυθμίσεις που μπορούν να είναι επικίνδυνες για παιδιά και γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας. Εξάλλου, σε άλλες χώρες όπου έχει εφαρμοστεί αντίστοιχος νόμος, είχε ως αποτέλεσμα ακόμη και θανάτους παιδιών, οδηγώντας χώρες, όπως η Γαλλία για παράδειγμα, να αλλάξουν πρόσφατα τον νόμο, βλέποντας τα αποτελέσματα της εφαρμογής του.

Απότοκο του νέου οικογενειακού κώδικα στη χώρα μας είναι πρωτόγνωρες δικαστικές αποφάσεις που δίνουν την επιμέλεια των παιδιών σε κακοποιητικούς

πατέρες με ένα προκλητικό σκεπτικό, που αντανακλάται και σε δημόσιες τοποθετήσεις, όπως για παράδειγμα ότι ένας κακοποιητικός πατέρας μπορεί να είναι ένας καλός γονιός.

Από την πλευρά μας θεωρούμε ότι το κράτος πρέπει να προστατεύει το παιδί και τη γονεϊκότητα όχι επιβάλλοντας, αλλά δημιουργώντας δημόσιες δωρεάν δομές οικογενειακής συμβουλευτικής και διαμεσολάβησης στις περιπτώσεις διαζυγίων, εξασφαλίζοντας σε άντρες και γυναίκες ότι θα ζουν αξιοπρεπώς από τη δουλειά τους, χωρίς να καταδικάζονται σε οδυνηρές διαπροσωπικές σχέσεις εξάρτησης και ότι δεν θα βρεθούν ποτέ στη δυσάρεστη θέση να κάνουν εκπτώσεις στην επαφή, τη σχέση και την κάλυψη των αναγκών του παιδιού τους, λόγω έλλειψης χρημάτων ή χρόνου.

Θεωρούμε, σε κάθε περίπτωση, επικίνδυνη την επιβολή της συνεπιμέλειας όταν υπάρχουν περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, που πολλές φορές μάλιστα δεν καταγγέλλονται καν. Γιατί, αν και η ελληνική νομοθεσία προβλέπει την αφαίρεση του δικαιώματος της γονικής μέριμνας σε περίπτωση κακοποίησης του παιδιού, δεν αναφέρει την άσκηση βίας στη σύντροφο (στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα περιστατικά βίας έχουν ως θύμα τη γυναίκα), στοιχείο συντήρησης και αναπαραγωγής της έμφυλης, αλλά και όχι μόνο, βίας, αλλά και συντήρησης και αναπαραγωγής των εξουσιαστικών σχέσεων.

Στην Κούβα, αντιθέτως, φαίνεται πως ο νέος Κώδικας των οικογενειών επιχειρεί να εξαλείψει συντηρητικές νοοτροπίες και πρακτικές μάτσο. Αναγνωρίζοντας ότι η αύξηση των ποσοστών ενδοοικογενειακής βίας συνδέεται με τη διαμόρφωση των ανδρικών χαρακτηριστικών με βάση τις πατριαρχικές αρχές και τις εξουσιαστικές σχέσεις, ο κώδικας καθορίζει τις ευθύνες, τα καθήκοντα και τις συμπεριφορές των ανδρών, πράγμα που σημαίνει ρήξη με τις οπισθοδρομικές αντιλήψεις για τον τρόπο συμμετοχής στον οικογενειακό χώρο. Το νέο νομικό κείμενο ωθεί τους άνδρες να αλλάξουν τις επιβλαβείς συμπεριφορές, όπως ο ματισμός, και εκδημοκρατίζει τον τρόπο με τον οποίο εκπαιδεύονται τα παιδιά. Προβλέπει επίσης την αντιμετώπιση των διακρίσεων και της βίας στον οικογενειακό χώρο, με συγκεκριμένες νομικές συνέπειες για κάθε περίπτωση, καθώς και τη δυνατότητα καταγγελίας τους από οποιονδήποτε έχει γνώση τέτοιων γεγονότων.

Θα ήθελα σε αυτό εδώ το σημείο να αναφερθώ σε ένα φαινόμενο που μαστίζει την ελληνική κοινωνία και το οποίο αποτελεί προϊόν της όξυνσης των έμφυλων στερεοτύπων και της έμφυλης βίας κατά των γυναικών, και αφορά στις γυναικοκτονίες. Για το 2021 υπάρχουν στη χώρα μας 17 καταμετρημένες γυναικοκτονίες, και το 2022 καταγράφηκαν 19 ενώ άλλες 6 βρίσκονται υπό διερεύνηση. Είναι ένα στοιχείο που θα ήθελα να το κρατήσουμε για τη συνέχεια της συζήτησής μας για να δούμε τι συμβαίνει με αυτό το θέμα στην Κούβα, αν υπάρχει ως φαινόμενο στην κουβανική κοινωνία και πώς ενδεχομένως αντιμετωπίζεται από τον νέο νόμο των οικογενειών.

Κάποια άλλα στοιχεία, του κουβανικού οικογενειακού κώδικα αυτή τη φορά, που θεωρώ ότι πρέπει να κρατήσουμε για τη συζήτησή μας είναι μεταξύ άλλων, έννοιες

που τις βλέπουμε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όπως η «γονική ευθύνη», η «προοδευτική αυτονομία» και η «αλληλέγγυα κύηση» που αναφέρονται στον νέο κώδικα των οικογενειών της Κούβας, που συνιστούν μια άλλη προσέγγιση στο θέμα της επιμέλειας των παιδιών, καθώς η γονική εξουσία μετατρέπεται σε ευθύνη και καθήκον, με βασικό εκείνο της εκπαίδευσης του παιδιού, ώστε να είναι σε θέση να λαμβάνει αποφάσεις για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Αυτό κατά τη γνώμη μας συνάδει πλήρως με την έννοια της προοδευτικής αυτονομίας, όπως περιλαμβάνεται στον νόμο, αφού αναγνωρίζει ότι τα παιδιά και οι έφηβοι είναι υποκείμενα δικαιωμάτων και επομένως οι απόψεις τους πρέπει να εισακούονται, και τους παρέχει ένα υποστηρικτικό και ένα νομικό πλαίσιο προστασίας. Η προοδευτική αυτονομία αποτελεί ένα ουσιαστικό στοιχείο του νόμου, (είναι σημαντική και από παιδαγωγικής άποψης) καθώς συνεπάγεται την ενεργή ακρόαση των απόψεων των παιδιών σε περιστάσεις, όπως σε υποθέσεις διαζυγίου ή σε διαδικασίες υιοθεσίας. Η προοδευτική αυτονομία είναι επίσης απαραίτητη στον τρόπο με τον οποίο εκπαιδεύονται και συνοδεύονται οι έφηβοι που αποφασίζουν να κάνουν σεξ σε ηλικία κάτω των 18 ετών, χωρίς ωστόσο να αποτελεί τρόπο νομιμοποίηση του γάμου κάτω από τα 18, καθώς ο γάμος, σύμφωνα με τον κώδικα, δεν έχει σκοπό να νομιμοποιήσει τις σεξουαλικές σχέσεις ή την τεκνοποίηση ενός παιδιού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προξενεί το επίθετο που προτείνεται στο κείμενο στον ορισμό της "αλληλέγγυας κύησης", στο οποίο προστίθεται αυτό που αναφέρει ο κώδικας όσον αφορά την προστασία της υγείας των εμπλεκόμενων μερών, όχι μόνο του ατόμου που πρόκειται να γεννηθεί, αλλά και της ρύθμισης που προβλέπεται για αυτή τη δυνατότητα και θεωρώ ότι αξίζει να το προσεγγίσουμε πιο διεξοδικά.

Γνωρίζουμε ότι η διαδικασία διαβούλευσης του Κώδικα των Οικογενειών για τα παραπάνω θέματα συνίστατο στην ακρόαση των απόψεων των υπαλλήλων του Υπουργείου Παιδείας, των εκπαιδευτικών, ιδίως των προπανεπιστημιακών, και της Ομοσπονδίας Γυναικών της Κούβας.

Αντιλαμβανόμαστε όλοι πλήρως ότι ένας οικογενειακός κώδικας έχει νομικές συνέπειες, αλλά πως οι κοινωνικές σχέσεις δεν μπορούν να αλλάξουν με νόμους και διατάγματα. Γι' αυτό είναι σημαντικό παράλληλα να εκπαιδεύσουμε και να πείσουμε τους ανθρώπους για μια σειρά από ζητήματα που διέπουν τις ανθρώπινες σχέσεις.

Η Κούβα έχει αποδείξει ότι η εκπαίδευση είναι ένα από τα μεγάλα επιτεύγματά της. Με τη συμβολή του εκπαιδευτικού κόσμου και των γυναικών η Κούβα θα καταφέρει αυτός ο νέος οικογενειακός κώδικας να αποτελέσει άλλο ένα μεγάλο βήμα προς την κοινωνική απελευθέρωση. Το ευχόμαστε, το ελπίζουμε, το πιστεύουμε πως θα τα καταφέρει.